

14. Vt viide 4, Jakobson, pp 585-590; Gimbutas, M. Lithuanian *Velnias* (Velinas) and Latvian *Vēls* the important christian God of the Balts. In: Silbajoris, R., Ziedonis, J., Anderson, E. (eds). Second Conference on Baltic Studies. Summary of Proceedings. Oklahoma, 1971, pp 118-119; vt viide 4, Ivanov, Toporov 1973, p 100; Dukova, U. Die Bezeichnungen der Dämonen im bulgarischen Mythologie. II. Urslavische, südslavisch-dialektale und innerbulgarische Bildungen. In: Linguistique Balkanique. 1984, XXVII, S 4-50, lähemalt 11-12.

15. Marian, S. Sërbãtorile la Romãni. I-III. București, 1899, lähemalt III, pp 96-97; vt viide 7, Pamfile, pp 133-134; Róheim, G. Lucaszék. In: Adalékok a magyar néphithez. II. Budapest, 1920, pp 29-277, lähemalt 29-67, 229-233; vt viide 2, Djordjević, p 24, 28-29; vt viide 7, Muşlea, Bîrlea, p 173, 206-207, 249-254, 267-268; Kovács, Z. Das Erkennen der Hexen in der Westeuropäischen und der russischen Tradition. In: Acta Ethnographica. 1977, XXVI, S 241-284.

16. Moldován, G. Alsófehér vármegye román népe. Nagyenyed, 1897, pp 191-195; Kolumbán, S. Boszorkányavatás. In: Etnographia. 1901, pp 279-281; vt viide 9, Marinov pp 213-214; vt viide 15, Róheim, pp 90-91; vt viide 2, Kelemina, pp 184-187, 339-352; Stojkovic, M. Čudo od kokota. In: Zbornik za narodni život i običaje južnih slavena. 1931, nr XXVIII, pp 87-100; Domanovszky, G. Vidoizmenenija obraza zlovo duha "lidérc" v sujevernõh predstavlenijah vengerskogo naroda. In: Acta Ethnographica. 1957, nr VI, s 41-72; vt viide 2, Zečević, pp 114-120; vt viide 7, Muşlea, Bîrlea, pp 176-181; Erdész, S. Kígyókultusz a magyar néphagyományban. Debrecen, 1984, pp 89-97. Vt ka viide 8, Tsvijan.

NEENETSI NIMEDEST

Jelena Puškarjova. Venemaa, Moskva

Neenetsi nimedest on kirjutanud lingvistid ja etnograafid.¹ Nimed on kirjas "Neenetsi-vene sõnaraamatus"² ja "Vene Föderatsiooni rahvaste eesnimede teatmikus".³ Kuigi sel teemal on juba kirjutatud uurimustöid, pakuvad isikunimed ehk antroponüümid uurijatele vaieldamatut huvi kui rahva vaimukultuuri üks osa, mis kajastab tema ajalugu.

Neenetsi nimed on küllaltki keerukas ja komplitseeritud probleem. Sageli ei tea lapsed oma vanemate tõelisi nimesid, rääkimata vanavanemate omadest. On juhuseid, kus lapsed on jäetud pärandist ilma, kuna nende vanemate nimed kodanike registrites ja isanimed laste passides ei lange kokku. Miks nii? See on võimalik seetõttu, et inimestel on mitu nime.

Lapsui perekonda kuuluvat vana meest kutsuti kogu elu Nabtiko. A. Lapsui sõnul hakatud teda nii kutsuma, kuna ta tavatses lapsena öelda *n'abte* ('lõhnab'), kui midagi lõhnas või kui ta nägi midagi ebaseeldivat. Nõnda sai sellest tema lapsea nimi (*n'atsekõ n'umda*) ja hiljem nimi. Selliseid sanktsioneeritud asendusnimesid kutsutakse *perabts*.⁴ Mõnikord võib inimesel olla ka hüüdnimi, mida samuti kutsutakse *perabts*,⁵ kuid hüüdnimel on emotsionaalsem varjund kui sanktsioneeritud asendusnimel. Näiteks kavalat inimest kutsutakse N'alku (puumänd segamiseks ja kloppimiseks) või vene laensõnadega *Akadeemik*, *Kuningas*, *Õun*. Narritlev hüüdnimi *vekolabts* on veelgi negatiivsema värvinguga kui hüüdnimi *perabts*. Tavaliselt kutsub kollektiiv inimest niiviisi seljataga. Näiteks naist, kes võtab endale voli uinakuks ajal, mil teised jäävad ärkvele, kutsutakse *Honi N'edeta* (Madaam Unimüts), tüsedat naist *Kaupmehe naiseks* ja tumedanahalist *Parid'en'a n'e* (Must naine).

Igapäevaelus üksteist kõnetades kasutasid neenetsid sugulustermineid: *ama* - ema; *n'atsei* - isa; *irikei* - vanaisa; *hadakei* - vanaema; *hada* - suvaline vana naine jne. Tavaline sugulustermin muutub eluea jooksul. Enne abiellumist hüütakse noori tavaliselt sanktsioneeritud asendusnimede *perabtside* järgi. Perekonnaelu alustades saavad neist *Hat'ako neka* (vend Hat'ako) ja *Hat'ako naia* (tädi Hat'ako). Kui neenetsitel sünnivad lapsed, kutsutakse neid laste nimede järgi: *Ven'ka neb'a* (Venetška ema), *Vit'ako nis'a* (Vitenka isa). Kui lapsed suureks kasvavad, abielluvad ja neil sünnivad omakorda lapsed, st neist saavad lugupeetud ühiskonnaliikmed, siis selliseid täiskasvanud laste vanemaid kutsutakse lastelaste nimede järgi. Näiteks *Ilko' iri* (Ilko vanaisa), *Meiman'e hade* (Meiman'e vanaema). Sugulustermin muutub ka siis, kui üks vastava nimega perekonnaliige sureb. Näiteks *Vladik' neb'a* (Vladiku ema) sugulustermin muutub otsekohe, kui esimene poeg sureb, ja temast saab *Ženka' neb'a* (Ženka ema) - nüüdsest sisaldab tema nimi teise poja nime.

Perabts oma mõlemas tähenduses (sanktsioneeritud ja narritleva hüüdnimena) pole nimed selle sõna täpses tähenduses. Eespool mainitud N'abtiko Lapsui ütles enne surma: "*S'urda n'umi Senda. N'uda tikõ n'umgana n'umdebaida. Tikõ n'umma n'ioia iuhu.*" (Minu tabunimi on Senda. Kutsuge lapsi selle nime järgi. Äрге laske sellel nimel kaduda.) Vastavalt kadunu soovile kuulub see nimi Lapsui (Laptsui) perele, teda peab edasi antama põlvest põlve. *S'urda n'um'* on tabunimi, mida teavad ainult mõned inimesed ja mis reeglina moodustab põhiosa selle perekonna nimest. Seda nime kannavad tavaliselt ainult selle perekonna liikmed ja traditsiooni kohaselt ei tohi teise perekonna esindajad seda kasutada. Kui mingil põhjusel see siiski toimus, sai see hõimudevahelise konflikti põhjuseks.

Lapse ootel vaatavad vanemad ja nende sugulased läbi isa- ja (praegusel ajal seoses segaabielludega) emapoolse nimede tagavara. Nad kooskõlastavad

nime paljude näitajatega: sootunnused, perekondlikud sidemed (soo põhjal - Jerkarovna, *Tu' teruvna*), päritolu (*n'ob m'ad' teruvna*), eufoonia jm.

Neenetsid ei kutsu oma lapsi veel elavate sugulaste nimedega, vaid surnute nimedega. See on seotud neenetsite maailmavaatega. Lapsi võidakse kutsuda kadunute nimede järgi, kui nime nimetamise leinaaeg on möödunud. Selle keelu ajalised piirid pole täpselt teada. Kuid on teada näiteks, et isegi viis aastat peale inimese surma pole küllaldaselt pikk, et kutsuda vastsündinut surnu nime järgi. Ajapiirid nime kasutamise keelu suhtes kõiguvad. Kui vanemad ja sugulased igatsevad last nimetada kellegi järgi, ent leinaaeg antud nime suhtes pole veel möödunud, siis kasutatakse selliseid nimesid nagu *Tada, Tadane, Je' eikrne, Je' eiko*, mis tõlkes tähendavad umbes "see, kes tuleb surnu asemele". Need nimed võivad kuuluda erinevate perekondade esindajatele, kuna lein soovitud nime suhtes võib olla suvalises peres.

Seoses ristiusustamisega anti neenetsitele õigeusu nimed. Neenetsid kutsusid selliseid nimesid *hehe' n'umda'* (ristinimi). Siit ka paljud Mariad, Tatjanad, Nikolaid ja Maksimid. Nõukogude võimu aastail hakati nn euroopa nimesid kutsuma *lutsa n'um* (vene nimi). Kuna neid nimesid ei tabueeritud, said nad tihti neenetsite ametlikeks passinimedeks. Traditsioon kutsuda neenetsi lapsi euroopa nimedega on jäänud püsima, ehkki enamikul neist on ikka *s'urda n'um*. Tuleks ühtlasi märkida, et neenetsi nimesid on hakatud ka ametlikult passides registreerima: näiteks Jadne Pudako Temzrisovitš, Salinder Vesei Apajevitš, Jar Maria Habijevna, Lapsui Natalja Hasavovna jne. Jadne Pudako Temzrisovitši ei hüüta kunagi niimoodi igapäevases elus, teda kutsutakse *Kako vesako* (vana Kako), aga igaüks teab, et Kako vesako ja Jadne Pudako Temzrisovitš on üks ja seesama isik. Teisi kutsutakse nende nimede ja patronüümide järgi isegi mitteametlikus suhtlemises, kuna täiskasvanute nimede tabueerimine püsib neenetsite igapäevataavades ning nimi ja patronüüm vähendavad või eemaldavad selle tabu täiesti.

Inimene sureb, kuid mälestus temast jääb järeltulijate südameisse. Nüüd kutsutakse teda pereliikmete poolt *nis'aieva* (meie isa), *neb'aieva* (meie ema), *iriieva* (meie vanaisa), *jangodava'* (meie äraolija), *nõtarmava, sidr'angva'*. Sufiks *ie* osutab sugulusterminites, et kõnesolev inimene on surnud. Kui võõrad räägivad surnust, lisavad nad sufiksi *i* laste sugulusterminitele - *Galja' ni'ai* (Galja isa) või lisavad sõna *hasai* (kallis kadunuke) lahkunu nimele, kui tema nime nimetamise leinaaeg on läbi. Tegelikult kutsutakse lahkunut samuti paljude nimedega. Erinevuseks on see, et kõikidel juhtudel tuleb nimele lisada mõni klassifikaator.

Igal neenetsil on niisiis järgmised nimed:

- 1) tabunimi (*s'urda n'um*);
- 2) hüüdnimi (*perabts*);
- 3) üldine pöördumisinimi;

- 4) narritusnimi (*perabts, vekolabts*);
- 5) ametlik risti(ees)nimi tsaari-Venemaal (*hehe' n'umda*) ning passinimi praegusel ajal (*lutsa n'um'*);
- 6) surmajärgne nimi (*jangodava', nis'aieva', n'eb'aieva, nõtarmava, sidr'angava', hasai* jne.).

Toome ühe näite:

- 1) Lapsui Võtšu;
- 2) Lapsui Temko;
- 3) mitmed variandid;
- 4) pole autoril teada;
- 5) Lapsui Timofei Jefimovitš (Sujoromovitš);
- 6) nõtarmava.

Autor loodab tulevikus uurida nimede andmist ühiskondliku funktsiooni põhjal ja inimeste enesekohaseid nimesid neenetsi traditsioonilises ühiskonnas, kasutades selleks erinevaid etnograafilisi, folkloori- ja arhiivmaterjale.

Tõlkis Triinu Pärt

Kirjandus

1. Tereštšenko, N. Sobstvennõje imena ljudei u nentsev. In: Voprosõ finno-ugorskogo jazõkoznaniija. v 3. Moskva, 1966, s 62-70; Barmitš, M. Semantika litšnõh imjon nentsev. In: Leksiko-grammatitšeskije issledovanija jazõkov narodov severa SSSR. Moskva, 1980, s 83-102; Homitš, L. Problemõ etnogeneza i etnitšeskoj istorii nentsev. Leningrad, 1976, s 178-188.

2. Tereštšenko, N. Nenetsko-russkii slovar. Moskva, 1965, s 26, 46, 86, 90, 246, 397, 447, 476, 507, 518, 519, 581, 589, 729, 759, 833, 838, 855.

3. Spravotšnik litšnõh imjon narodov RSFSR. Moskva, 1979, s 280-283.

4. Nenetsko-russkii slovar. Moskva, 1965, s 505.

5. Op cit, s 505.

TRADITSIOONILINE USUND JA KOMBESTIK RAHVALAULUDES (VENEMATERJALIPÕHJAL)

Larissa Rõbakova. Venemaa, Moskva

Traditsiooniline usund ja kombestik kajastuvad rahvalauludes äratuntavalt (kõne all on suhteliselt lühikesed, nn mitte-eevilised, lüürilised laulud). Laulu-